

EGY HUSZADIK SZÁZADI MISZTÉRIUM

Kemény Katalin *Labdajáték* című művének a misztérium műfajmegjelölést adta, amely műfaj a hagyomány fölújítását jelenti: modern misztériumot írt, melyet nem lehetne színdarabként előadni. Mégis színjáték, – erre utal a cím és az alcím – az örök emberi dráma színjátéka. Nem csupán formájában, hanem tartalmában is megújította a szerző a passiójátékot: többet mond el annál, egyetemesebb érvényűt. A „labdajáték” szó is az egyetemességet hordozza: a *labda* a tökéletes formának, a gömbnek a megjelenési alakja, s a Földet, az Univerzumot, az életet, a „telt valóságot” egyaránt jelképezi. A *játék* pedig „a lét egészéért való küzdelem”, „az élet rítusának drámája”, „a szabadság, amit a rítus az átalakulás (a gömbbé válás) folyamatában megformál” (Kemény Katalin). A cím sugallta teljesség a mű egészére is jellemző, mert a téma az emberiség egyetemes hagyományából építkezik – a védikus vallástól a keresztény tanításig –, s új mítoszt teremt belőle. Kemény Katalin nagyon fontosnak tartja a keleti hagyomány fölfedezését: „A tradíció, a világ harmóniájának ismerete és a *keleti források* feltárása elválaszthatatlan. Abban a pillanatban, mikor a mind sürgetőbb apokalipszisben Európa kimondta ezt a szót: hagyomány, szükségképpen kelet felé kellett fordulnia. (...) A tudás őrzője kelet volt. Miért ne lehetne az, nem ötletszerűen, hanem szükségképpen, hogy a tudás őrzője ezután Európa lesz. Európa a messzenéző”. (Kemény Katalin: *Élők és holtak*) A *Labdajáték* témájában a vallásos hagyományban gyökerezve nevel új látásokat; formájában pedig a középkori misztériumból formál huszadik századi modern prózát.

A hét szín: kerek hét fejezet, a főhős életének szeletei, melyek végül egészszé, azaz gömbbé állnak össze. A fejezeteknek nincs szigorú sorrendjük, fölcserélhetőek egymással, vagyis bárhol bepillantunk ebbe az életbe. Mindez azért lehetséges, mert már maga a szerző összekeverte a különböző térben és időben zajló töredékeket; például sorrendben a harmadik szín után odafrja: utolsó fejezet. Játék ez is, az alkotó és a befogadó közös játéka, hogy az olvasó is részesüljön az üdvben. Azért sem fontos lineáris időrendiség, mert a mű végtelenített térben és időben játszódik, s e tér- és időfölöttiség miatt képes a töredékekben leírt élet egészszé összeállni a végtelen létben. Kilépe a föld vonzaskörzetéből csillagok közt lépdeliünk „egyetlen aranyöld hajszál fényén”; a sajtárból kicsordult tej összeköti a föld és az ég útjait; két ember csillagtávolságból is megcsókolhatja egymást; s maga a labdatér a mindenség, a labdák pedig a csillagok. Az idő ötezer éves léptékkel is mérhető; emlékezni a jövőre is lehet; s a „volt és lesz között a *van* zsidbadtsága, a valótlan” áll. A tér és az idő is a teljességet öleli föl: a Teremtő minden pillanatban kezdődő új világteremtése kísérlet arra, hogy a teljes világot megalkossa, áthozza a térbe a tér nélküli rétekről, a teret megteremtse az üres időben, és az időt is onnan hozza át, az időtlen

napokból; ám valójában nem is külön az időt és teret, mert a kető, mihelyt kinyitja a szemét, már van. A teremtés mítosza az egyik legfontosabb kérdés Kemény Katalin számára: „A hagyomány felújítása nem valami „rég”, nem a korlátozó keretek és nem valami régi, már megvalósult történelmi rend keresése. A hagyomány az ősi állapotra emlékezik vissza, arra, amit a mítosz teremtésnek nevez, az ősfornák rendjére, amelyben a Láthatatlan magát láthatóvá tette – az örök mintára.” (Élők és holtak) A Labdajáték teremtésmítosza szerint a Teremtő új teremtése próba, hogy önmagát áthozza ide (a sűrűbe, nehézbe, rosszba), s a kísérlet akkor sikerül, ha Ő sem marad ki: ha képes lesz szeretni a Földet, ha képes lesz szeretni a rosszakat. De ez még nem valósult meg, mert a Föld, ez a hatalmas asszony folyton a poklot táplálja. A világ irányítását a „Süllyesztő Intézet” végzi, a tanító pedig a Sátán. A Teremtőnek azért kell olyan embert teremtenie, aki a bűneivel megváltja a rosszakat, hogy Isten szerethesse őket is. Ez az ember a főhős, aki krisztusi léthelyzetben él, noha mint Krisztus, megtagadja áldozat voltát: „A balgák, a nyakamra járnak vezekelni (...) Mind azt hiszi, hogy ő gyújtotta fel az erdőt, mindnek ég a lelkiismerete, hogy gonoszlelekből vádolt, hogy ártatlant égetett, hogy mártíriumot szenvedtem az ő bűnéért. Pedig én voltam az.” Tehát ő nem csupán magára vette, hanem valóban el is követte a bűnöket, s arcát, mint egy összetört tükröt, szétszórta az emberek között. Olyan személy ő, akiben saját személyisége mellett az egész emberiség állandóan jelen van: „Minden ember fele saját maga, és adekvát másik fele az egész emberiség.” (Hamvas Béla) A főhős más szférában létezik, mint a többi ember: megszületett és eltűnt, vándorral lett, akit ezután már csak keresnek, létét személyének kutatása váltja föl. Ő maga is önmagát keresi és a többiek is őt akarják megtalálni, hogy bosszút álljanak rajta eltűnése miatt. Érdekes paradoxon ez: a főhős – aki elköveti a bűnöket, hogy így váltsa meg az embereket – és környezetének szembenállása, ami valójában nem is szembenállás, hanem kimondatlan egyezség. Hisz a főhős a megjelölt ember, más, mint a többiek, nem is tartozik közéjük, mert idegen, jövevény: ő az, akit föl kell hogy áldozzanak, hogy ők maguk élhessenek, és ezt a főhős is tudja, eszerint él: elindul az üdv felé. A Léte zárandokút, kaland, bűnhődés, áldozat, de van célja: az üdvözülés. S el is éri ezt a célt, mert vissza tud térni önmagába, arcát megtalálja Mária „meleg anyafenyében”, és aki bűneitől megtisztulva, már elindulhat a végső azonosulás felé. „A haladás ősi értelme azonos a fejlődéssel, mert hogyan lehetne haladni lefele, a bizonytalanba, a biztos halálba? Haladni csak a piramis gyújtópontja felé lehet. Az egyesülés, az Ég és Föld az Isten és ember azonosulása, másképp a szenvedés feloldódása, minden hagyomány kinyilatkoztatása szerint a szabadság és a szükség egyesülésében történik. A lélek fejlődésének célja, eszköze, tárgya a szabadság, ebben oldódik fel a szükség, az ananké, a nehéz földi sors, a haladás.” (Élők és holtak) A főhős névnelküliségére is az azonosulás a magyarázat: „...a végső identitásban a személynek éppúgy nincs neve, mint Istennek.” Tehát ő az üdvözülés útját járja be, miközben az emberek azt hiszik, hogy meghalt, s neki így kell szembesülnie saját halálával (résztvesz az érte tartott gyászmisszen). S halálának, mint egész életének is értelme: az üdvben való részesülés.

Az időfölköttség az üdvtörténet elmúlhatatlanságát példázza, s ezzel áll szemben a történelem démoni története, amely csupa viszonylagosság, bizonytalanság. (Jellemző, hogy a Labdajátékban a Sátán tanítja a történelmet, s az ő közvetítősege miatt megkérdőjeleződik a történelem szó létjoga, mert hogy ténylegesen mi történt, azt nem tudni, csak a hiány története létezik. S az ő tanításában csak a halál bizonyos, de épp ezt az állí-

tást cáfolja meg a főhős „Isten van – Halál nincs” ideát igazoló életútja.) Ugyanakkor e két történet szembenállása sem igazán ellentét, hisz kiegészítik egymást, együtt formálják az emberiség létezését: az üdvtörténet az egyes ember; a történelem pedig az egyetemes-ség szintjén. De a *Labdajáték* arról szól, hogy az ember *valódi* története az üdvtörténete.

(*Kemény Katalin: Labdajáték. Szépirodalmi Kiadó, 1988.*)

KONDÁSZ KATALIN